

הירושלמים משחררי ירושלים

מסלולי קרבות החטיבה הירושלמית במלחמת ששת הימים

אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקי פורסם: 16.05.07 , 08:26

מי באמת שיחרר את ירושלים? האם אנחנו מכירים את הסיפור המלא?
לרגל יום ירושלים ולציון 40 שנה לאיחוד העיר, מארח בלוג "במנהרת הזמן" את אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקי, מפקד ה"סיירת הירושלמית" במלחמת ששת הימים, המציג את סיפורו האישי ומציע מסע חווייתי בעקבות קרבות החטיבה הירושלמית. חלק א' בסדרה:

תדמית שחרור ירושלים העתיקה והר-הבית על ידי חטיבת הצנחנים, דחקה ולא במעט מהזיכרון ההיסטורי את תרומתן המכרעת ללחימה של שתי חטיבות נוספות בקרב על שחרור ירושלים: ה"חטיבה הירושלמית" (חי"ר, 16) בפיקודו של אל"מ אליעזר אמיתי וחטיבת הראל (שריון, 10) בפיקודו של אל"מ אורי בן-ארי. מהלכי ותוצאות הלחימה של חטיבות אלה הם שהכריעו אסטרטגית את הקרב על ירושלים, כאשר גברו כבר בשעות הלחימה הראשונות על הכוחות הירדניים באגף הדרומי (מוצבי ארמון הנציב - הנקניק - האנטנה - הפעמון) ובאגף הצפוני של העיר (מוצבי הרדאר - שייח עבדול אל-עזיז - בידו-תל-אל-פול), וכיתרו אותה מדרום ומצפון. אשר לשיחרורה של העיר העתיקה, הרי שלוחמי החטיבה הירושלמית פרצו וטיהרו רובעים בעיר העתיקה, בו-זמנית, ללוחמי חטיבת הצנחנים.

עיר חצויה לשתיים

"החטיבה הירושלמית", היא חטיבה (מחוז) 16, היוותה במלחמת העצמאות את הכוח העיקרי שהגן על העיר, בה נפלו 651 (!) מלוחמיה, והמשיכה בהגנת העיר והפרוזדור המוביל אליה במהלך 19 השנים עד מלחמת ששת-הימים. החטיבה הייתה חטיבת מילואים, בסדר גודל של אוגדה, וכללה: 4 גדודי חי"ר, 4 גדודי חק"ש, פלוגה בהר-הצופים, פלוגה בקו-העירוני, מרכיבי שריון, ארטילריה, הנדסה, רפואה וקשר, הג"א והגמ"ר (הגנה מרחבית), שהסתכמו בכ-15.000 לוחמים. רוב חיילי החטיבה היו ירושלמים, ביניהם סטודנטים רבים.

מלחמת ששת הימים פרצה אף על פי ששום צד מן המעורבים בה לא היה מעוניין במלחמה באותה עת. בעיקרו של דבר, היא היתה פריה של הסלמה שהתחוללה מכוח הדינמיקה של יחסי ישראל-ערב, היחסים הבין-ערביים ובחישת המעצמות בענייני המזרח התיכון.

מלחמת ששת הימים

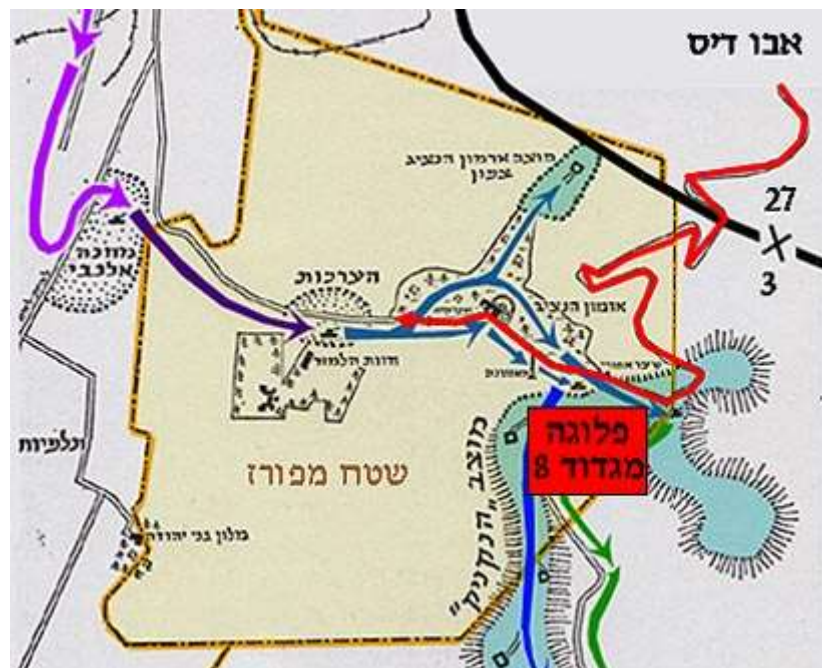
כידוע, בקרבות מלחמת העצמאות בירושלים לא הושגה הכרעה על השליטה בעיר, ומאז ה"תיקו" נותרה העיר חצויה, כשמערבה ישראלי ומזרחה ירדני. לאורך קו הגבול שהפריד בין שני חלקי העיר ניצבה כל אותן שנים מערכת ביצורים ומכשולים שכונתה "הקו העירוני" או "קו ירושלים", כשלאורכו נמתחת רצועה של שטח-הפקר ברוחב משתנה של כמה עשרות מטרים, שהפרידה בינינו לבין הירדנים. הקו העירוני השתרע לאורך כ-7 ק"מ, מרמת רחל בדרום (מוצב "הפעמון") ועד לסנהדריה (מוצב גבעת התחמושת) בצפון. לא אחת אירעו תקריות אש עם נפגעים לאורך הקו, ששימש למעשה כקו הזינוק לשחרור העיר במלחמת ששת-הימים.

שני שטחים חיוניים, בצפונה ובדרומה של ירושלים, הוגדרו בהסכמי שביתת הנשק בתום מלחמת העצמאות כשטחים מפורזים שאסורה אליהם כניסת צבא: בצפון, מנותק מן העיר, נותר עם תום המלחמה האזור המפורז של הר-הצופים, שכלל עד 1947 את האוניברסיטה העברית ואת בית החולים הדסה, כשהקשר עם פלוגת ה"שוטרים" (למעשה חיילי צה"ל במסווה שוטרים) המוצבת עליו מנוהל בשיירות דו-שבועיות, הנעות בפיקוח האו"ם. ובדרום, האזור המפורז של ארמון הנציב, שכלל בתוכו את ארמון הנציב, אשר שימש בתקופת המנדט הבריטי כמקום מושבו של הנציב העליון, ובהמשך כמטה משקיפי האו"ם במזרח התיכון ואת "חוות הלימוד", ואשר הגיע במערב עד למחנה אלנבי (שכונת תלפיות).

היכן התנהלו קרבות החטיבה הירושלמית במלחמת ששת הימים? על מנת לענות לשאלה זו כהלכה נצא לסיור במספר נקודות תצפית מרכזיות בהן שזורים מאורעות המלחמה. את הסיור בעקבות הלוחמים נתחיל בתצפית מטיילת ארמון הנציב.

תצפית מטיילת ארמון הנציב (ראה מפת קרב מצורפת) - - בנקודה זו החל הקרב על ירושלים ועל יהודה ושומרון במלחמת ששת הימים. ביום שני, 5 ביוני 1967, בשעה 10:00, הצטרפו הירדנים במפתיע למלחמה בישראל, כשהחלו לירות ולהפגיז את ירושלים. באותה שעה השתלטה פלוגה ירדנית על מתחם האו"ם ב"ארמון הנציב" המפורז, וחברה לפלוגה ירדנית קודמת, שהייתה ממוקמת שנים רבות במוצב המבוצר של "הנקניק", (כיום שכונת תלפיות מזרח), שהשתרע על רכס באורך של כ-1.5 ק"מ, משולי ארמון הנציב דרומה, לכיוון הכפר צור באחר. ב-14:00 החלו חיילים ירדנים לנוע מארמון הנציב לכיוון חוות הלימוד לצורך כיבוש. תוך דקות ניתן האות למתקפת-נגד, לבלימת הירדנים ולכיבוש ארמון הנציב ו-"הנקניק". תוואי הטיילת הנוכחי הוא למעשה ציר ההתקדמות של צוות הקרב של החטיבה הירושלמית בהתקפת הנגד שבוצעה, מכיוון מחנה אלנבי אל השער המערבי של מתחם הארמון שממזרח לנו.

מפת הקרב בארמון הנציב (לצפייה במפה המלאה - לחצו כאן)

התקפת הנגד בוצעה ע"י "צוות קרב משולב", של יחידות מילואים, שהוקם לצורך זה, תוך כשעה, על ידי החטיבה הירושלמית. למפקד הצוות מונה מג"ד חי"ר 161, סא"ל אשר דרייזין (דר), שגזרת ארמון הנציב הייתה בתחום אחריותו. אליו סופחו כוחות העתודה החטיבתית, שכללו את הסיירת הירושלמית (ממוכנת) בפיקודי (אז בדרגת רס"ן

במיל.), ושתי מחלקות טנקים מ"פלוגת הטנקים הירושלמית", בפיקודו של רס"ן אהרון קמארה. הצוות כלל גם פלוגת חי"ר (עתודאים) של גדוד 161 ואת הפלוגה המסייעת של הגדוד, בפיקודו של סרן ישראל אליעזרי. תחת הפגזה בלתי פוסקת כונסו הכוחות לצורך קבלת תדרוך במטעים שלאורך גדר חוות הלימוד.

נקודת התצפית הנוכחית מאפשרת לנו לראות את "ירושלים הרים סביב לה": העיר העתיקה ממוקמת ב"קערה" בין רכסים מוגבהים השולטים על ירושלים: הר הצופים, אוגוסטה ויקטוריה, הר הזיתים, הר המשחית ורכס ארמון הנציב. משמאל להר הצופים נראית שכונת הגבעה-הצרפתית, שבסמוך אליה הגיעה חטיבת הראל, ביום שלישי, 6 ביוני, בשעה 04:00, לאחר שאיגפה את ירושלים מצפון, מכיוון קריית ענבים. מולנו מצוי רכס הר הצופים. בתחתית המדרון של הר-הזיתים נראים הצריחים המוזהבים של מנזר "גת שמנים", שבסמוך לו גשר הקידרון אשר סיירת הצנחנים הגיעה עד אליו, בליל שלישי-רביעי, מכיוון מוזיאון רוקפלר. מעט שמאלה ממנו, חבוי מעיננו, נמצא שער האריות דרכו פרצו הצנחנים ביום רביעי לפני הצהריים אל העיר העתיקה והר-הבית. שמאלה וסמוך יותר אלינו ניתן לראות את שער האשפות, דרכו (במקביל לכוחות הצנחנים) פרץ גדוד של החטיבה הירושלמית, לעיר-העתיקה, לרובע היהודי ולכותל-המערבי.

בצמוד לכניסה הראשית לרחבת הטיילת, מוצב לוח הנצחה ל-14 הנופלים במקום במלחמת העצמאות באוגוסט 1948 בקרב מול לוחמים מצריים שהצטרפו לפלסטינאים במלחמתם נגדנו, ול-20 הנופלים באזור, בקרבות מלחמת ששת הימים. לוח זה הינו יחיד ובלעדי בכך שהוא מנציח על לוח הנצחה אחד, נופלים בשתי מלחמות שונות בשדה קרב זהה.

בסמוך לקצה המזרחי של הטיילת מצוי "הבית הבודד", ששימש במשך 19 שנה כעמדת תצפית קדמית של החטיבה הירושלמית, ואויש על ידי "שוטרים". תצפיתני בית זה, הם שאיתרו את הכוח הירדני שהשתלט על ארמון הנציב כשהחל לנוע לעבר חוות הלימוד. מימין לטיילת מצוי השער המערבי של מתחם ארמון הנציב, דרכו פרץ צוות הקרב אל מתחם הארמון עם תחילת התקפת הנגד.

פורצים קדימה

תצפית מהשער המערבי של ארמון הנציב - לאחר השהיית תקיפת הנגד של כוחותינו, בשל מאמצים דיפלומטיים של הרגע האחרון, ניתן ב-15:00 האות לפרוץ למתחם הארמון, כשהכוח הפורץ כולל שני טנקים,

שבעקבותיהם 7 זחל"מים של הסיירת ושני טנקים נוספים. הרכבים ה"רכים" של הסיירת הוצבו כ"רתקים" בשטח חוות הלימוד, ואילו פלוגת העתודאים נעה רגלית אחרי הטור הפורץ, לטיהור החורשה שמצפון לארמון.

בראשית הקרב, מחמת נוהל הקרב החפוז, העדר מוחלט של תצלומי אוויר ומפות ובעיות קשר, התקשו הכוחות למלא במדויק את משימותיהם. תוך מהומת הקרב חלפו הטנקים ו-5 מזחל"מי הסיירת על פני מבנה הארמון אותו אמורים היו לתקוף, והמשיכו ישירות ל"גבעת האנטנה". בעת הפריצה נפצע בידו אשר דר, מפקד הכוח. זחל"ם הפיקוד שלי התייצב לבדו מול הארמון, והחלטתי לפרוץ לתוכו עם 6 לוחמים בלבד, כשזחל"ם נוסף מצטרף בהמשך. הפריצה לארמון בוצעה לאחר פיצוץ שערו הראשי. אנשי הזחל"ם השני שמפאת שריפה גדולה שפרצה בשער שפוצץ, לא הצליחו לחבור לכוח שפרץ לארמון, טיפסו אל הקומות העליונות על גבי קירות המבנה.

עם תחילת התקיפה נסוגו הירדנים ופינו את הארמון, כשהם מותירים בו עשרות נשים וילדים ממשפחות משקיפי האו"ם, שבדרך נס לא נפגעו במהלך הטיהור. בקומה השלישית נמצא ראש משקיפי האו"ם, הגנרל אוד-בול, שפונה עם צוותו לעיר המערבית. פלוגת העתודאים שנפגעה בעת ניסיונה לחדור לחורשה, הסתייעה בתעוזתו של לוחם הסיירת זרח אפשטיין, שהוליך את הפלוגה ב"לחימה אישית" במהלך טיהור החורשה. גבעת האנטנה טוהרה על ידי הסיירת בסיוע הטנקים, שניהלו בו-זמנית חילופי אש גם עם מוצבים ירדניים מרוחקים יותר. ב-15:40 הסתיים כיבוש מתחם ארמון הנציב. הורדת דגל האו"ם והנפת דגל ישראל על הארמון בלטה למרחוק בכל המרחב הדרומי של ירושלים. בקרב זה נהרגו 4 מלוחמינו ו-25 ירדנים.

הירושלמים משחררי ירושלים - חלק

ב'

מי באמת שיחרר את ירושלים? אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקי, מפקד ה"סיירת הירושלמית" במלחמת ששת הימים, מציג את סיפורו האישי ומציע מסע חווייתי בעקבות הלוחמים אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקי פורסם: 16.05.07 , 08:28

האיום על ירושלים הוסר

תצפית מגבעת ה"אנטנה" (ממוקמת בסמוך לארמון הנציב, מצדו המזרחי) - שכונת תלפיות מזרח (שכונת ארמון הנציב) הפרושה תחתינו מדרום, הוקמה לאחר 1967, על השלוחה שעליה ניצב קודם לכן מוצב "הנקניק", יעד פלוגתי ירדני מבוצר, שכלל בין השאר 20 עמדות מבוטנות (בונקרים) שמירב חרכי הירי שלהן הופנו מערבה, לכיוון חוות הלימוד. במבט על המדרון הרחוק ממול ודרומה, ניתן לראות את הכפר צור באחר, כשמימין מוצב "הפעמון", אשר מרבית שטחו המרכזי והמזרחי מכוסה כיום במבנים חדשים של בית ספר. ימינה ממוצב "הפעמון" נמצאים מבני ומטעי קיבוץ רמת רחל, בו ניטשו קרבות עזים במלחמת העצמאות, בין כוחותינו לבין לוחמים מצריים. במהלך קרבות אלו, בהם נהרגו 19 מלוחמינו ונפצעו כ-80, עברה השליטה בשטח הקיבוץ מיד ליד 3 פעמים.

במהלך קרבות מלחמת ששת הימים, המבנה הצר של מוצב "הנקניק" הקל על לוחמי הסיירת הירושלמית לטהר אותו למלוא אורכו בגלישה במורד המדרון, כשהם מתאימים את לחימתם לתנאי אור יום, תוך יישום לקחי תרגילי כיבוש יעד מבוצר שקיימו בלילה הקודם במוצב הקסטל. כיבוש "הנקניק" הסתיים בשעה 17:20. בלטו בלחימה סגן דני בכרך וטוראי יוסי אוחנה. לסיירת היו 2 פצועים בלבד כשמספר חללי האויב מגיע ל-35. בתוך פחות משלוש שעות הוכו לחלוטין שתי פלוגות ירדניות; הר חברון ובית לחם נותקו מירושלים הירדנית והאיום על דרום ירושלים הוסר. ומעל כל אלה, כבר ב-17:20 הושלם איגופם מדרום של הכוחות הירדנים שבמרחב ירושלים.

אחרי אל הפעמון

תצפית ממוצב "הפעמון" (ממוקם כ-800 מטרים מזרחית לקיבוץ רמת רחל) - לביסוס הישג ניתוקה של ירושלים הירדנית מבית לחם וחברון, פקדה מפקדת החטיבה בשעה 16:15 על כיבושם של הכפר צור-באחר ו"מוצב הפעמון" הירדני ששכן בין הכפר לבין רמת רחל. מוצב "הפעמון" היה יעד מבוצר קיפודי, (150200 x מ') ששכן ממערב לצור-באחר, אל מול קיבוץ רמת רחל ועמדת "הפעמון" הישראלית. היעד, שכלל 31 עמדות מבוטנות והוקף במוקשים מכל עבריו, אויש על ידי שתי מחלקות ירדניות.

ערך אנציקלופדי

מלחמת ששת הימים

מלחמת ששת הימים פרצה אף על פי ששום צד מן המעורבים בה לא היה מעוניין במלחמה באותה עת. בעיקרו של דבר, היא היתה פריה של הסלמה שהתחוללה

מכוח הדינמיקה של יחסי ישראל-ערב, היחסים הבין-ערביים ובחישת המעצמות בענייני המזרח התיכון.

מלחמת ששת הימים

תחת רתק ארטילרי ואש הרכבים "הרכים" של הסיירת, שמוקמו ב"נקניק", יצא ב-18:20 דרך צור-באחר צוות-קרב שכלל את הסיירת (7 זחל"מים) ועוד 4 טנקים ו-2 תול"רים, לתקיפת "הפעמון". מחמת תקלות שונות הגיעו לקצה הפאה המזרחית של "הפעמון" רק זחל"ם הפיקוד שלי, ועוד שני טנקים שהתמקמו בשולי הכפר והמטירו אש על מטרות ביעד. פרצתי ליעד בראש 6 לוחמים דרך תעלת-הקשר שחיברה את המוצב עם הכפר, והתחלתי בטיהורו, כששלי מצטרפים בהמשך סגן מוני בן-ארי ו-7 לוחמים נוספים. משולי המוצב, סייעו הטנקים בירי, כשדרייזין מסייע בהכוונת כוחות ובלחימה עצמה, זאת חרף פציעתו השנייה. טיהור היעד נמשך עד 20:30, כשהלוחמים נלחמים פנים אל פנים עם הירדנים. מנין הנופלים מלוחמי הסיירת הגיע ל-6, ומספר החיילים הירדנים שנפלו הגיע ל-25. לקראת חצות התפנתה הסיירת דרך ארמון הנציב, על הרוגיה ופצועיה לירושלים, לאחר שגדוד 68 של החטיבה הירושלמית הבקיע את שדה המוקשים שהפריד בין ה"פעמון" לבין רמת רחל והחליף את הסיירת.

ממוצב "הפעמון" ניתן לצפות היטב צפונה לעבר רכס ארמון-הנציב ושכונת תלפיות-מזרח (שכונת ארמון הנציב) ולעקוב אחרי חלק ניכר ממסלול כוחותינו בעת ביצוע האיגוף העמוק דרך הכפר, בדרכם אל צידו האחורי של "הפעמון". כמו כן ניתן לצפות דרומה אל הר-חומה (ג'בל אבו-ע'וניים) שנכבש ע"י הסיירת ביום רביעי (7 ליוני) אחרי הצהריים. המבט מהפעמון מערבה, על ירושלים העברית בכלל ועל רמת רחל בפרט, הינו המראה בו צפו הירדנים, במהלך 19 שנות שהייתם במוצב "הפעמון".

במרכז המוצב נישאת אנדרטה שהקימו לוחמי הסיירת כבר ב-1967 לזכר ששת חבריהם שנפלו בקרב. לסיכום, סך נופלי החטיבה במסלול הקרבות שבאזור זה הגיע ל-20 ואילו מספר החללים הירדנים הגיע לכ-85. על התנהלותם בקרבות אלה זכו שניים מלוחמי "צוות הקרב" בעיטור העוז, ושלושה בעיטור המופת.

את הישגי הקרב-המשולב (הכרעה מהירה ומספר נפגעים נמוך יחסית) ניתן לזקוף לצירופם של מספר גורמים: ההחלטה המהירה של מפקדת החטיבה על ביצוע התקפת הנגד, מהירות הקמת "צוות-הקרב", נחישותם ודבקותם במטרה של מפקדי ולוחמי הכוחות והתארגנותם

המהירה כבר בראשית הקרב. כמו כן הפריצה בכוח משוריין וממוכן עם עוצמת אש גדולה אל תוך מתחם ארמון הנציב, כשהפלוגה הירדנית שחדרה אליו שעה קלה קודם לכן טרם הספיקה להתארגן. כנ"ל באשר להלם פעילות הטנקים במוצב ה"פעמון".

העובדה שכל אחת משלוש הפלוגות הירדניות בהן נלחמנו השתייכה לחטיבה שונה ("קו תפר משולש"), מנעה מהכוחות הירדניים להבין בזמן אמת את תמונת הקרב כדי לסייע זה לזה. מנגד, פריצת כוחותינו ליעדים המבוצרים בוצעה בשני המקרים (מוצבי "הנקניק" ו"הפעמון") מן הכיוון הפחות צפוי והפחות מוגן, כשכוחותינו מאומנים ומתורגלים היטב בנושא, בשל האימונים שהתבצעו בתקופת ההמתנה למלחמה. מעל לכל אלה, חיפו תעוזת ותבונת הלוחמים על מצוקת ערפל הקרב.

הירושלמים משחררי ירושלים - חלק ג'

מי באמת שיחרר את ירושלים? אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקי, מפקד ה"סיירת הירושלמית" במלחמת ששת הימים, מציג את סיפורו האישי ומציע מסע חווייתי בעקבות הלוחמים אל"מ (מיל.) יוסי לנגוצקיפורסם: 16.05.07 , 08:29

הקרב על אבו-טור

הקרב בשכונת אבו-טור, יום רביעי, 7 ביוני 1967 (ראה מפת קרב מצורפת) - שכונת אבו-טור נכבשה במלחמת העצמאות על ידי החטיבה הירושלמית (מאי 1948), שהשתלטה על צדה המערבי של השכונה, שהינו בעל עדיפות טופוגרפית יחסית לצידה המזרחי (שנותר בשליטת ירדן). עד מלחמת ששת-הימים היתה השכונה חצויה על ידי הקו העירוני, שהיה משופע במכשולים ובגדרות סבוכות, כשמשני צדדיו שוכנת אוכלוסיה אזרחית במרחק זריקת אבן בלבד. מרבית הבתים בצדו הירדני של הקו (אשר אויש על ידי פלוגה ירדנית), בוצרו, ורק 4 מהם אוישו דרך קבע, כל אחד על ידי כוח מחלקתי. בצד הישראלי מוקמו שתי עמדות קבועות בלבד, כל אחת מהם מאוישת על ידי כוח כיתתי: עמדת "לולב" ועמדת "אריה". מפקדת פלוגת הקו העירוני שכנה במבנה הנוכחי של בית-נחמיה. כיבוש אבו-טור בקרב על ירושלים היה חיוני לכיתורה של העיר העתיקה.

בשל העדר כוחות עתודה לחטיבה הירושלמית, נדחתה ההתקפה על שכונת אבו-טור עד ליום רביעי, 7 ביוני. מפקד גדוד (חי"ר) 163, מיכה פייקס, קיבל ב-07:00 פקודה לכיבוש אבו-טור וכך הוזעקו כוחותיו, שסייעו לילה קודם לכן לחטיבת הראל בכיבוש "ראדאר 3" (ליד הר-אדר), מאזור זה והוסעו דרך עין-כרם לשכונת המושבה הגרמנית, שבדרומה של ירושלים, ממנה צעדו רגלית אל שכונת אבו טור.

מפת הקרב באבו-טור (לצפייה במפה המלאה - לחצו כאן)

תכנית הפעולה היתה לתקוף בו-זמנית את ארבעת המבנים המבוצרים של הירדנים, כל מבנה ע"י פלוגה מפלוגות הגדוד, ובהמשך לטהר את השכונה כולה מכוחות ירדנים. לצורך המתקפה הוקצו לגדוד 3 טנקים צמודים ועוד 5 טנקים, בפיקודו של רס"ן קמארה, כרתק מארמון הנציב, כמו גם סוללת מרגמות 120 מ"מ. כל זאת בנוסף לפלוגה המסייעת של הגדוד, בפיקודו של סגן ג'ורג' פרנקפורט, שהקצתה את חבלניה לפלוגות התוקפות לצורך פריצת הגדרות. פלוגה א' שימשה כעתודה גדודית. תחת אש צלפים והפגזה בלתי פוסקת ביצעו המ"פים תצפיות על יעדיהם וסיירו בדרכי הגישה האפשריות לנקודות הפריצה שנבחרו על-ידם. לאחר מספר דחיות נקבעה שעת השין ל-15:00. המתקפה בוצעה במספר מהלכים מרכזיים אותם אפרט להלן, לפי סדר העמדות מדרום לצפון.

בירת ישראל והעיר הגדולה בארץ. עיר קדושה ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים. שוכנת בהרי יהודה.

ירושלים

1. **תקיפת עמדת "לולב" הירדנית.** העמדה שמוקמה על מדרון, במבנה מבוצר דו-קומתי, הצופה הן על דרום אבו-טור והן על רכס ארמון הנציב, הותקפה כמתוכנן ב-15:00. התקיפה בוצעה על ידי פלוגה ג' בפיקודו של סגן משה חביב. כוח החוד פרץ את הגדרות ונע באיגוף ימני מצפון אל היעד. הכוח שחדר בעקבותיו ספג אש ממוקדת שהרגה 5 מהלוחמים ופצעה 6 נוספים. בסיוע ירי ארטילרי, כולל של כוח הטנקים ברכס ארמון הנציב, נכבשה העמדה. בהמשך טיהר כוח מהפלוגה מבנים לכיוון עמדת "הלשון" שמוקמה כ-300 מ' מזרחה מ"לולב", כשהוא תוקף אותה באיגוף ימני. בעת ההתארגנות בעמדה שנכבשה, הופגז הכוח, 4 לוחמים נהרגו, ועוד 11 נפצעו.

2. **תקיפת עמדת "אריה" הירדנית.** העמדה, שהיתה במבנה מבוצר דו-קומתי ממש על תוואי הגבול, הותקפה באיחור והחלה ב-15:30. התקיפה בוצעה על ידי פלוגה ד', בפיקודו של סרן אלי קידר. כוח החוד פרץ את הגדרות בסמוך לעמדת "אריה" הישראלית והפלוגה שטפה את היעד וסביבתו במהירות והמשיכה במשימת טיהור הבתים שבין "לולב" לבין עמדת "המחלקה". המג"ד סא"ל מיכה פייקס, שהצטרף בשלב זה לפלוגה עם כוח החפ"ק לצורך שיפור שליטתו בקרב, נורה ונהרג ע"י חיילים ירדנים. במהלך הקרב נהרג לוחם נוסף ו-4 נפצעו. יצוין כי עמדת "אריה" הירדנית נפגעה קשות בתחילת המתקפה ממטען מיוחד של חומר נפץ שנורה אליה מעמדת "אריה" הישראלית.

3. **תקיפת "בית-המחלקה":** מבנה מבוצר דו-קומתי המצוי במורד השכונה ושני מבנים הסמוכים לו. התקיפה החלה ב-15:00 על ידי "הפלוגה המיוחדת" (פלוגה ה') בפיקודו של רס"ן יעקב אבן, זאת לאחר ש-4 מחיילי הפלוגה נפצעו קודם לכן מהפגזה ירדנית בדרכם לשטח הכינוס. כוח החוד של הפלוגה פרץ 2 גדרות סבוכות, אך הופתע עם גילוי גדר תלת-תלתלית. מאחר שאזלו הבונגלורים (מטען נפץ לפריצת מכשולים), נשכב אחד החיילים על גדר התיל והלוחמים עברו את הגדר על גופו. בתקיפה נפצעו 12 לוחמים, ביניהם המ"פ אבן, מאש צלפים מהר-ציון. בחסות רימוני עשן, הצליחו הכוחות להמשיך בתקיפתם עד לטיהור הבית המבנים הסמוכים לו, כשבמהלכם נפצע אבן בשנית. מפקד הכוח הפורץ, סגן שמעון יקותיאל, בלט בתעוזתו בקרב.

4. **תקיפת עמדת "בית התריסים הצהובים":** העמדה אשר מוקמה על מדרון, במבנה מבוצר דו-קומתי, הצופה הן לצפון אבו-טור, הן לגיא בן-הינום ולהר ציון, הותקפה ע"י פלוגה ב', בפיקודו של סגן עוזי ילובסקי, באיחור של 45 דקות משעת השין שנקבעה. האיחור נגרם בשל הפגזה קשה שספגה מחלקת החוד של הפלוגה, בעת התנועה לתקיפה בסמוך לבית "המדפיס הממשלתי" שבדרך חברון. בהפגזה נהרגו 4 לוחמים ועוד 18 נפצעו. חרף ההפגזה הפליא ד"ר אורי פרוינד לטפל בנפגעים. למרות הפגיעה החמורה, התארגנה הפלוגה מחדש והמשיכה במשימתה. הכוח פעל בסיוע אש ארטילרית (כולל של הטנקים שפעלו ממצפה אבו-טור), שהופעלה על מנת לנטרל אש ירדנית יעילה שכוונה מהר-ציון. בסיועם של חבלני המסייעת, מהם בלט במיוחד סמל חיים קטריבס, פרצה הפלוגה את הגדרות ואנשיה גלשו במדרון מדרום לצפון עד ליעד וכיבושו. עמדת ה"פילבוקס" שממזרח לא נכבשה, בהעדר אישור לכך. ראוי לציון סמל משה זאגא שהפעיל מקלע כבד חרף פציעתו, תחת אש צלפים והפגזה כבדה וסייע בכך רבות לביצוע המשימה. יחידת צלפים של החטיבה הירושלמית בפיקודו של אלכס אלירז, סייעה אף היא בקרב לכיבוש אבו-טור. הלחימה לוותה בחילופי אש ארטילרית משני הצדדים הלוחמים.

ב-18:00, עם גמר כיבוש וטיהור מורדות השכונה, הושלם כיתורה של העיר העתיקה והסתים אחד הקרבות הקשים והפחות ידועים מבין הקרבות לשחרור ירושלים. עיקר הקושי בקרב בשטח הבנוי של אבו טור, נבע מהעדר גורם ההפתעה, הן בעיתוי והן בכיווני התקיפה על יעדי האויב. השיבוש שחל בשעת השין, כששתיים מהפלוגות החלו בתקיפתן מאוחר יותר (30 דקות ו-45 דקות), העצים קושי זה.

ראויה לציון דבקותם במטרה ונחישותם של לוחמי ומפקדי הגדוד, שהצליחו לבצע את משימותיהם עד תום, חרף מספר הנפגעים הגבוה והקשיים בהם נתקלו. 17 מלוחמינו נפלו ועוד 49 נפצעו בכיבוש השכונה ואילו מספר הירדנים שנהרגו הגיע לכ-50. שניים מלוחמי הגדוד זכו לעיטור המופת.

הכניסה לעיר העתיקה

פריצת החטיבה הירושלמית לעיר העתיקה, יום חמישי, 8 יוני 1967 - ביום חמישי בשעה 08:00 החל גדוד (חי"ר) 163, בפיקודו של המג"ד החדש, יוסף ברוש, לפרוץ נתיב, דרך מזרח הר-ציון (הירדני) ובתי שכונת סילוואן לעבר שער האשפות. פלוגות א' וד' של הגדוד פרצו לעיר העתיקה, דרך שער האשפות, במקביל לפריצת כוחות הצנחנים דרך שער האריות.

סרן אלי קידר, מפקד פלוגה ד', הוביל את לוחמיו אל הרובע היהודי, בו לחם כנער במלחמת העצמאות. לאחר מכן המשיכה הפלוגה לנוע דרך הרובע הארמני, עד ל"קישלה" ומצודת דוד, שם חברה לפלוגה א'. פלוגה א', בפיקודו של יאקי רשף, הגיעה ליעד בתנועה משער האשפות, לאורך חומת העיר העתיקה, עד לשער-ציון ובהמשך עד למצודת דוד. בנקודה זאת נפגשו לוחמי החטיבה הירושלמית עם לוחמי חטיבת הצנחנים שהגיעו למצודת דוד דרך השוק.

בעקבות הלוחמים

מסלול אתרי הקרב בשכונת אבו-טור - חרף השינוי המשמעותי בפני השכונה ניתן לאתר גם היום את מרב אתרי הקרב שהוזכרו לעיל. להלן מסלול הליכה מומלץ (בחלקו ניתן גם לנסיעה ברכב). ראשית המסלול בדרום שכונת אבו-טור, בצומת דרך חברון ורחוב נעמי:

1. בסמוך לרח' נעמי 19, שלט עץ של קק"ל המנציח את הקו העירוני – הגבול המבוצר אשר חצה את העיר לשניים.
2. כ-20 מטרים מזרחה מהשלט, בצדו השני של הכביש, עולות מדרגות (31) לבית מס. 21 ברחוב נעמי - מבנה תלת קומתי, עם חזית קשתית. במבנה זה שכנה עמדת "לולב" הישראלית.
3. כ-30 מטרים מזרחה, במורד בסיס המדרגות הנ"ל, בצידו הדרומי של הכביש, מצוי מבנה עמדת "לולב" הירדנית.
4. ברח' עשהאל מספר 1, מצדית-ישראלית, נקובה ככברה (כנראה שריד ממלחמת העצמאות).
5. תוואי רח' עשהאל, הינו תוואי הקו העירוני, שהפריד בין שני חלקי שכונת אבו-טור.
6. המבנה הממוקם ברחוב עשהאל 16, שימש כעמדת "אריה" הירדנית.
7. ממש ממול לעמדה זו, במרחק של כ-30 מ', בתוך מתחם הכנסייה היוונית האורתודוקסית עומד בית דו-קומתי. במבנה זה מוקמה עמדת "אריה" הישראלית, הכניסה למתחם מרחוב אביגיל בסמוך לרחוב ישי (שילוט "בית כנסת" על שער המתחם).
8. מפקדת הקו העירוני שכנה ברחוב ישי מספר 3 (כיום "בית נחמיה").
9. ברחוב עין רוגל 9 (אל מול מספר 20) מצוי מבנה "בית המחלקה" הירדני (מבנה בעל חלונות קמורים).
10. מבנה "בית התריסים הצהובים" (בית ללא מספר) מצוי ברחוב המלאך הלבן (מרחוב המפקד, בירידה לגיא בן הינום) מול בית 7-1.
11. מצפה "אבו-טור" נמצא ברחוב עין רוגל מספר 5.

12. האנדרטה לזכרם של 17 הנופלים מבין לוחמי גדוד 163, ממוקמת ב"גן לעיוור" ("דרייפוס"), ברחוב המפקד, 150 מ' מזרחה מצומת דרך חברון.

13. ברחוב נעמי, כ-30 מ', מזרחה מצומת דרך חברון, ישנו שילוט המכוון לאתר ההנצחה לזכרם של 760 חללי החטיבה הירושלמית במלחמת יום כיפורים. האתר עצמו מצוי כ-1000 מטרים דרומה, ביער השלום.

חומר רקע נוסף על קרבות החטיבה הירושלמית ניתן למצוא בספרים:

1. "המלחמה על ירושלים", משה נתן, הוצאת "אות-פז", 1968.
2. "ירושלים של זהב", הסיירת הירושלמית במלחמת ששת הימים. עוזי וכסלר, ישעיהו קורן, 1968.
3. "גדוד אפור אחד", הוצאת גדוד 163, ירושלים, 1969

